

A ZÖLDSÉGTERMESZTÉS FEJLESZTÉSÉNEK LEHETŐSÉGEI A II. TISZAI VÍZLÉPCSŐ TÉRSÉGÉBEN*

SOMOS ANDRÁS
az MTA rendes tagja
Kertészeti Egyetem, Budapest

A II. Tiszai Vízlépcső létesítésével az Alföld legszárazabb területe válik öntözhetővé. Ennek kedvező hatása a növénytermesztés összetételében is kifejezésre jut.

Ismét előtérbe kerülhet a zöldségnövények termesztési lehetőségének megvizsgálása a Tisza II. körzetében.

I. A zöldségtermesztés helyzete a körzetben

A körzetben a *természeti adottságok* közül a hőmérséklet és a napsütés alakulása kedvez a Magyarországon termesztett zöldségfajok legtöbbjének. Az utolsó tavaszi és az első őszi fagyok megjelenése kedvezőbb az országos átlagnál. A csapadék mennyisége és időszaki megoszlása azonban kedvezőtlen. Évi mennyisége alig haladja meg az 500 mm-t (519—524). Ez természetesen nemcsak a vízigényes paprikának, uborkának és káposztaféléknek, hanem még a kevesebb vízzel is beérő paradicsomnak, dinnyeféléknek is kevés. A hiányzó csapadék pótlásában a Tisza II. vízlépcsőből való öntözés megkezdése gyökeresen javít a kedvezőtlen helyzeten.

A talaj elég változatos. Általában jellemző a mostani zöldségtermesztő góciókra a homok és a vályog, valamint a nem túl nehéz agyag. Az erősen kötött szikes talaj már nem alkalmas a zöldségnövények számára.

A zöldségtermesztés számára fontos geotermikus energiahordozók közül a megyében néhány helyen főleg termásvíz és kevés földgáz található.

A *közgazdasági adottságok* alkalmasak a zöldségnövények termesztésére. A megye termelőszövetkezeteinek legtöbbjében a kézi munkaerő még rendelkezésre áll (egy tagra 5,9 ha szántó jut a háztájival együtt), természetesen csak úgy, ha a zöldségtermesztés jövedelmező. Megfelelően képzett szakmunkások és az irányításhoz szükséges szakemberek is biztosíthatók.

A szabadföldi termesztés termékei a nagykőrösi és a hatvani konzervgyárban értékesíthetők.

* Előadás a Tiszavidék-fejlesztési Tudományos Napokon. Karcag, 1974. szeptember 12.

A friss fogyasztásra kerülő zöldségek elsősorban a körzet, ill. a megye ellátására szolgálnak. Ezenkívül a Budapesthez való közelség jó lehetőséget nyújt a fővárosi árualap növeléséhez is.

Az áruszállítás lebonyolításához szükséges úthálózat megfelel a követelményeknek.

A zöldségtermesztés jelenlegi helyzete

A zöldségtermesztés fogalomkörébe sorolhatók a termesztés módját és célját tekintve:

- a szabadföldi (konzervipari célra)
- a fedett területen friss fogyasztás céljára való termesztés (hajtatás) és a
- zöldségmag-termesztés.

A körzetben jelenleg a szabadföldi konzervipari termesztés az uralkodó jellegű. A zöldséghajtatás és a zöldségmag-termesztés alárendelt szerepet tölt be.

Az üzemi formát tekintve a termelőszövetkezeti és állami gazdasági termesztés mellett a háztáji termesztés is számottevő. A szocialista üzemi formák között túlnyomórészt a szabadföldi konzervipari, és esetleg a korai friss fogyasztásra való zöldségtermesztés általános, a házi, háztáji termesztésre pedig a friss fogyasztásra való termesztés jellemző.

A zöldségfajok közül a görögdinnye, az étkezési paprika, uborka, paradicsom, vöröshagyma, borsó és bab foglalja el a termőterület nagy részét. A káposztafélék és a gyökérezöldségfajok termesztése nem számottevő.

A termesztés színvonala a termésátlagok alapján vizsgálva az országos átlag körül mozog. Ugyanez mondható a műszaki színvonal, a szakember-ellátottság és a jövedelmezőség alakulására is.

Nyugtalanító jelenség, hogy a körzetben a zöldségnövényekkel hasznosított terület 1971-től 1973-ig 1000 hektárral csökkent, 1963-hoz viszonyítva pedig a felére esett vissza.

Az üvegházak és a fóliasátrak hasznosításában a zöldséghajtatás rovására meggyorsult a vízgazdálkodás ténnyel való átváltása.

Az okok mind a két esetben a zöldségtermesztés bizonytalan jövedelmezőségére vezethetők vissza.

A termesztés fejlesztésének irányelvei

A vázolt helyzetkép jó alapot nyújt a fejlesztés lehetőségének vizsgálatához.

Az a tény, hogy a Tisza II. vízlépcső segítségével az ország legszárazabb vidéke folyamatosan öntözhetővé válik, megteremti a szabadföldi konzervipari célra történő nagyüzemi termesztés fejlesztésének jó alapját. A konzerv-

gyárak közelsége jó felvevő bázist biztosít a szabadföldi termesztéssel előállított zöldségfélék számára.

A körzet és a megye lakosságának friss zöldséggel való jobb ellátása szükségessé teszi a korai szabadföldi termesztés és a zöldségajtatás fejlesztését is. A zöldségajtatás fejlesztése elsősorban azokon a helyeken indokolt, ahol a fűtéshez szükséges meleget termálvízzel, a nagyobb ipari centrumok körzetében pedig az ipari üzemek hulladék hőenergiájával lehet biztosítani.

Szolnok megye több mint 400 000 lakosa részére — figyelembe véve a várható népszaporulatot is — a következő 5 éves terv időszakában már közel fél millió ember friss zöldségellátását szükséges biztosítani. Ezenkívül a múltban már a Jászságban kialakult korai zöldségtermesztésből és ajtatásból a budapesti piac részére indokolt az eddiginél nagyobb mennyiségű ajtatott árút is biztosítani.

Az a tény, hogy a zöldségajtatás mellett előtérbe kerül Szolnok megyében is az üvegházi virágtermesztés, szükségessé teszi a virág-fogyasztás megyei igényének felmérését és a fedezéséhez szükséges ajtató-terület biztosítását. A zöldség- és virágajtatás összekapcsolása nem új keletű, és világviszonylatban is általános tendencia. Ennek mesterséges korlátozása nem kívánatos, mivel a lakosság életszínvonalának emelkedése maga után vonja az emberek nagyobb esztétikai igényének kielégítését is.

Mivel az itteni klíma általában kedvez a *zöldségtermesztésnek*, figyelmet érdemelne annak megvizsgálása, hogy a Tisza II. vízlépcső körzetében, beleértve Szolnok megye egész területét, milyen mértékben nyílna lehetőség egyes zöldségfajok — borsó, bab, fejjessaláta, gyökérszöszövények, hagyma — magtermesztésére.

Idők folyamán Szolnok megyében is kialakultak a zöldségtermesztés göcai: 1. a jászsági területen, 2. Szolnok közvetlen közelében (itt van termálvíz és földgáz), és 3. Tiszaug körül. 4. Cserkeszőlőn (termálvíz és épülő üdülőhely) a zöldségajtatást és a korai termesztést indokolt előtérbe helyezni.

Az öntözési lehetőségek javulásával fejleszthető a több vizet kívánó zöldségfajok közül a paprika, a paradicsom, a gyökérszöszövények termesztése.

A szolnoki körzetben továbbra is a vöröshagyma és a paradicsom termesztésének fejlesztése kívánatos, Jászberény körzetében pedig a paradicsom, paprika és a dinnye termesztése.

A korai termesztésen belül a káposztafélék termesztése is számítása jöhet.

A ajtatásban a melegigényes zöldségfajokon kívül (paradicsom, paprika, uborka) a levélzöldségfélék (fejjessaláta, spenót, sóska), továbbá a hónaposretek és a karalábé ajtatása ajánlható.

A termesztés színvonalának fejlesztése feltétlenül szükséges. A mostani termésátlagok nem elegendők a jövedelmezőség biztosításához. Fokozottan érvényes ez a gépi szedésre való áttérés esetén, amikor a termésnek 20—25%-a visszamarad a területen.

A *termésátlagok növelésének feltételei* közül az öntözővíz a Tisza II. körzetében adott lesz, s a tápanyagpótlás műtrágyákkal megoldható.

A felsoroltakon kívül az eddiginél nagyobb termőképességű fajták és a rendszeres növényvédelem elengedhetetlen.

Az önköltségcsökkentésre elsősorban a kézi munkának géppel való helyettesítése kínálkozik. Egyrészt tehát a nagy termések műszaki feltételeinek biztosítása, másrészt a kézi munka csökkentése a legfőbb tennivaló.

A gazdaságosságot érzékenyen érintik a zöldséges üzemekben felmerülő nagy beruházási költségek, amelyek egyrészt a palántanevelő berendezések, másrészt a komplex gépesítéshez szükséges sokféle művelő eszköz és gép árából tevődnek össze.

A melegigényes zöldségfélék fogyasztási idényének meghosszabbításához szükséges palántanevelés csak egyszerű és olcsó berendezésekben — pl. fóliasátrakban — lehet gazdaságos. A palántanevelés értékelésekor azonban nem szabad figyelmen kívül hagyni, hogy a palántanevelő berendezések zöldség-hajtásra is használhatók. Vagy megfordítva, a zöldség-hajtásra szánt üvegházak és fóliasátrak egyúttal palántanevelésre is alkalmasak.

A zöldségtermesztés fejlesztéséről megjelent kormányhatározat (1971) óta egyetemünk Zöldségtermesztési Tanszéke számos vonatkozásban arra a következtetésre jutott, hogy ez eredményesebben valósítható meg olyan módon, ha a szántóföldi, konzervipari zöldségnövények termesztésének fejlesztését a palántanevelés és hajtatás célját szolgáló üvegházak és fóliasátrak fejlesztésével együtt oldjuk meg.

A palántanevelés nagyüzemi kialakításával kapcsolatosan szükséges megemlíteni a házi és háztáji kertek zöldségpalánta igényét. Országos tapasztalat bizonyítja, hogy a hagyományos, kisüzemi palántanevelés helyett sokkal gazdaságosabb a nagyüzemi lehetőségeket kihasználó palántanevelő telepek üzemeltetése. Csak így használhatók ki a gépesítés előnyei, és csak így alakítható ki az egységes, jó minőségű, és egyöntetű fajtaösszetételt biztosító termesztési rendszer.

A zöldség-hajtató üvegházak és fóliasátrak építése elsősorban a nagyobb fogyasztó góccok körzetében indokolt.

A korszerű zöldségtermesztési ágazat kialakítása a Tisza II. körzetében szükségessé teszi a zöldségtermesztés további koncentrálását a konzervipari nyersanyagot termelő szabadföldi zöldséges üzemekben. Egy-egy üzemben legalább 100 ha zöldséges terület szükséges a korszerű, gépesített zöldségtermesztő rendszerek bevezetéséhez és jövedelmező alkalmazásához.

Külön része a zöldségtermesztés programjának a házikerti és a hétvégi pihenőkerti zöldségtermesztés fejlesztése. Ez különösen jelentős a Tisza II. nagy víztárolójának körzetében létesülő üdülőövezetben. A konzervipari zöldségtermesztés — mint említettem — elsősorban a termelőszövetkezetek és állami gazdaságok feladata, a friss fogyasztásra való termesztés — amely

még hosszú ideig kézi munkára alapozódik — sokezer kerttulajdonos feladata, ill. lehetősége. Ennek a problémának a megoldása szintén elsőrendű fontosságú a körzet egészének fejlődésében, mind társadalmi, mind gazdasági vonatkozásban.

A korszerű zöldségtermesztés eredményes kialakítása és fenntartása feltétlenül megkívánja, hogy a megye vezetői különös gonddal foglalkozzanak vele.

A termesztés eredménye végsősorban a termesztéspolitikai intézkedésektől függ. A zöldségfélék termesztéséhez szükséges értékes anyagok és a különböző szolgáltatások áremelkedése szükségessé teszi olyan értékesítési árak biztosítását, amelyek mellett jövedelmező termesztés lehetséges.

A zöldségtermesztés bonyolult feladatainak megoldása csak sokrétű természettudományi, műszaki és ökonómiai felkészültségű szakemberek munkájával lehetséges. Ezért a központi irányításnak támaszkodnia kell a kutatóintézetek és oktatási intézmények munkájára. A kutatás legújabb eredményeinek gyakorlati bevezetése így gyorsan megvalósítható.

Kívánatos a szaktanácsadó hálózat kiépítése is. (A Kertészeti Egyetem Zöldségtermesztési Tanszékén kialakított szaktanácsadási módszer többéves kedvező tapasztalata bizonyítja ennek létjogosultságát).

A zöldségtermesztés jövedelmezőségének sokat vitatott része az értékesítési árak és formák.

Az értékesítés fejlesztésének feladata a házi és háztáji kertekben az önellátásra nem szükséges áru átvételének biztosítása. Egységes fajták használata esetén ez a kereskedelmi áru minőségének csökkenése nélkül oldható meg.

A természeti és közgazdasági adottságok, s a zöldségtermesztés helyzetének áttekintése alapján a körzetben a fejlesztést elsősorban a konzervipari nyersanyagellátásra és a korai zöldségtermesztésre indokolt összpontosítani. A zöldség-hajtás elsősorban a helyi igények kielégítésére jöhet számításba. Olcsó energiaforrások felkutatásával lehetőség nyílna a megyén kívüli értékesítésre való hajtásra is.

— A szabadföldi nagyüzemi termesztés jövedelmezőségének megalapozásához elsősorban az öntözés lehetőségét szükséges biztosítani a zöldséges üzemekben. Ez az alapja a fejlett, gépesített termesztési rendszerek bevezetésének.

— A gépesített nagyüzemi palántanevelés fejlesztése jelentősen elősegíti a feldolgozási idény meghosszabbítását, és a friss fogyasztás idényjellegének csökkentését.

— A műszaki fejlesztés sorrendjének megállapításánál fokozottan figyelembe kell venni a gazdaságosságot.

A körvonalakban vázolt tennivalók teljes megértése céljából az egyes megállapítások további részletes kimunkálása szükséges.

A zöldségnövények nagy táplálkozási értéke megérdemli, hogy termesztésük fejlesztését a megye és a körzet politikai és gazdasági vezetői fokozottan támogassák.